

ZOFIA ALEKSANDRA MACIOS*

RUCH MONASTYCZNY W KAPADOCJI NA PRZYKŁADZIE DZIAŁALNOŚCI BAZYLEGO WIELKIEGO

Treść: Wstęp; 1. Początki i rozwój monastycyzmu w Kapadocji; 2. Działalność Bazylego Wielkiego, 2.1 *Ogólna charakterystyka pism ascetycznych Bazylego*, 2.2 *Duchowość monastyczna w Wielkim Asketikonie*, 2.3 *Wpływ Bazylego Wielkiego na rozwój ruchu monastycznego w Kapadocji*; Zakończenie; Summary: Monastic movement in Cappadocia on the example of the Great Basil; Bibliografia.

Słowa kluczowe: Kapadocja, Bazyli Wielki, monastycyzm;

Key words: Cappadocia, Great Basil, monastic

Wstęp

Kapadocja jest krainą o jednym z najbardziej charakterystycznych i unikatowych krajobrazów na świecie. Ruch monastyczny pojawił się tu w IV wieku. Jego dynamiczne początki łączą się z postacią Eustacjusza z Sebasty (+377). *Złoty okres* przypada jednak na działalność wielkich Ojców Kapadockich, zwłaszcza Bazylego Wielkiego (+379). Na podstawie jego pism ascetycznych zostaną przeanalizowane zasady kształtujące tę formę życia chrześcijańskiego.

1. Początki i rozwój monastycyzmu w Kapadocji

Inspirator ruchu monastycznego w Azji Mniejszej, Eustacjusz z Sebasty, zdobył wykształcenie w Aleksandrii. Dzięki temu poznał monastycyzm

egipski¹. Odwiedzał także ośrodki monastyczne w Palestynie. Zgromadził wokół siebie liczne grono uczniów. Do tego grona należała również rodzina Bazylego. Pod wpływem nauki Eustacjusza, niektórzy jej członkowie przebywali w pustelniach w Annisach, a swoje dobra rozdali ubogim. Bazyli darzył zaufaniem Eustacjusza, ponieważ znał go, jak pisał *od dziecka*². U niego też szukał rady kiedy zamierzał rozpocząć życie ascetyczne. Bazyli poznał wielkie ośrodki monastyczne na Wschodzie³.

Chociaż wiadomości o Eustacjuszu są bardzo skąpe, gdyż nie pozostawił po sobie żadnych pism, ani nie pisali o nim również jego uczniowie, to Bazyli wspominał o nim jako swym mistrzu. Zachowało się też kilka listów świadczących o korespondencji Bazylego ze swoim nauczycielem⁴. Po 375 roku Bazyli nie utrzymywał kontaktu z Eustacjuszem. Powodem mogła być aprobata Eustacjusza wobec rodzącej się sekty duchoburców, którzy sprzeciwiali się równości Ducha Świętego z Ojcem i Synem. Zresztą Eustacjusz został jednym z liderów nowopowstałej sekty, praktykującej surowy ascetyzm oraz kwestionującej liczne zasady moralne Kościoła. Bazyli starał się przekonać swojego przyjaciela do zmiany postępowania, niestety nieskutecznie⁵.

W 341 roku w Gangra, metropolii Paflagoni, odbył się synod potępiający religijną ideologię *eustacjan*. Tak ich zachowanie opisał Sozeman. *Jak powiadają, z powodu zbyt wielkiej skrupulatności popadł Eustacjusz w niedorzeczną wprost manię wprowadzania i przestrzegania przepisów, całkowicie niezgodnych z prawami Kościoła. Inni uwalniają go od tego zarzutu, obwiniają natomiast niektórych spośród jego uczniów o to, że ganili instytucję małżeństwa, że nie chcieli się modlić w domach ludzi żonatych, że z pogardą odnosili się do prezbiterów, którzy mieli żony, że pościli w niedzielę, że odpra-*

---

* Zofia Aleksandra Macios (1991) jest doktorantką na Wydziale Teologicznym UKSW – teologia biblijna.

¹ „Pośród Armeńczyków zaś i Paflagończyków oraz mieszkańców Pontu podobno pierwszy zaczął uprawić życie mnicha Eustacjusz, ten, który w Sebaście rządził Kościołem Armenii; był on jednocześnie nauczycielem, wprowadzającym w szlachetną powagę, która powinna takie życie cechować; nauczał jakiego jadła należy używać, a od jakiego wypada się powstrzymać, jaką trzeba nosić odzież, jak się zachować i jak się znaleźć w każdej sytuacji codziennego życia. Na skutek tego niektórzy upierają się nawet, że dziełem jego jest „Księga ascezy”, powszechnie przypisywana Bazylemu Wielkiemu”, H. Sozomen, *Historia Kościoła*, III 14, tłum. S. Kazikowski, Warszawa 1980, s. 182.

² *List 244, 1.8*, w: Bazyli Wielki, tłum. W. Krzyżaniak, Warszawa 1972, s. 299.

³ Por. J. Naumowicz, *Wstęp*, w: Bazyli Wielki, *Pisma ascetyczne*, t. I., Kraków 2011, s. 18.

⁴ Por. J. R. Pouchet, *Basile le Grand et son univers d'amis d'après sa correspondance: une stratégie de communion*, Rome 1992, s. 87.

⁵ Por. J. Naumowicz, dz. cyt., s. 18.

wiali nabożeństwa po domach prywatnych, że zamożnych odsądzili po prostu od udziału w królestwie Bożym, że się brzydzili tymi, którzy spożywają mięsne pokarmy; że unikali noszenia zwykłych tunik i płaszczy, a używali odzieży cudzoziemskiej ekstrawaganckiej, a wreszcie, że wprowadzali inne nowości. Stąd też wiele niewiast dało im się zwieść; i wprowadzone w błąd porzuciły swych mężów, po czym nie mogąc wytrwać we wstrzemięźliwości, zaczęły popełnić grzech cudzołóstwa. Inne znów, pod pretekstem pobożnych praktyk, strzygły sobie głowy i zaczęły się ubierać zupełnie inaczej, niż to przystoi niewieście, przyodziejając się w stroje, które przywykli wkładać na siebie mężczyźni⁶. Oskarżono ich również o próby tworzenia nowego Kościoła z oddzielną liturgią.

Dokumenty synodu dotyczyły raczej skrajnych odłamów ruchu monastycznego, który w IV wieku rozwijał się bardzo szybko. Powstawały nowe wspólnoty. Ojcowie synodalnie, potępiając skrajne postawy *eustacjan*, nie kierowali swoich osądów wprost do Eustacjusza. O tym świadczy fakt, że po synodzie w Gangra nadal on działał, a nawet został biskupem Sebasty w 356 roku⁷.

Synod piętnował jego zwolenników, tzw. *eustacjan*, zwłaszcza Aeriusza z Pontu (ok. 300-375), który opuścił swojego mistrza, porzucił prowadzenie przytułku dla ubogich, i założył tzw. *społeczność powściągliwą*. Głosił poglądy niezgodne z prawami Kościoła. Nie chciał przebywać wśród świata, dlatego wraz ze swoją społecznością zamieszkiwał w lasach i w górach.

Eustacjusz nie pełnił formalnie funkcji przełożonego pontyjskich wspólnot. On zdecydowanie odrzucał wszelkie tytuły. Traktowany był jako starszy przyjaciel, który odwiedzał bliskich oraz dzielił się swoim życiowym doświadczeniem⁸. Bazyli wspominał interesujące i owocne spotkanie z nim, które miało miejsce w pustelni w Annisach nad rzeką Irys⁹. Bazyli, odwiedzając wspólnoty mnisze, udzielał im porad duchowych, zaczerpniętych także od Eustacjusza¹⁰.

Zakres wpływu Eustacjusza na rozwój monastycyzmu w Kapadocji, gdzie pasterzował Bazyli Wielki, polegał na tym, że jego duchowość była obecna w pismach bazylikańskich. Te zaś porządkowały dosyć żywiołowo rozwijający się ruch ascetyczno – zakonny. *Stworzyły one podstawy biblijne*

⁶H. Sozomen, dz. cyt., s. 183.

⁷Por. J. Naumowicz, dz. cyt., s. 18-20.

⁸Por. R. Pouchet, dz. cyt., s. 92.

⁹List 223, w: Bazyli Wielki, *Listy*, tłum. W. Krzyżaniak, Warszawa 1972, 250.

¹⁰Por. R. Pouchet, dz. cyt., s. 92.

*i teologiczne oraz nadały trwałą, logicznie wprowadzającą i umotywowaną formę, która przetrwała wieki*¹¹.

2. Działalność Bazylego Wielkiego

Św. Bazyli Wielki, jego osoba i całe jego życie miały przemożny wpływ na ruch monastyczny w Kapadocji. Świadectwem tego są jego pisma ascetyczne, zwłaszcza dzieło *Wielki Asketikon*.

Bazyli Wielki był związany z dwoma regionami Azji Mniejszej: Pontem i Kapadocją. W Poncie w pobliżu Neocezarei znajdowały się posiadłości rodziny Bazylego, stamtąd pochodzili przodkowie jego ojca. U dziadków spędził swoje dzieciństwo. Natomiast z Kapadocji pochodziła Emmelia, matka Bazylego, do której należały liczne posiadłości. Bazyli przyszedł na świat w rodzinie zamożnej, należącej do miejscowej arystokracji.¹²

Znaczącą osobą w rodzinie Bazylego była babka ze strony ojca Makryna, zwana Starszą. W młodości była uczennica św. Grzegorza Cudotwórcy, który wywarł ogromny wpływ na jej życie duchowe. Wielokrotnie o nim wspominała wnukom. W czasie prześladowań za Maksymina Dai, Makryna wraz z rodziną ukrywała się przez siedem lat w pontyjskich lasach i górach¹³. Była kobietą głębokiej wiary. Owocnie wpływała na rozwój duchowy swoich wnuków¹⁴.

Syn Makryny Bazyli, ojciec Bazylego Wielkiego, był człowiekiem znanym i szanowanym w społeczności lokalnej. Pełnił urząd adwokata i retora. Bazyli i jego żona Emmelia byli ludźmi bardzo religijnymi. We wspomnieniach dzieci pozostali jako ci, którzy w czasie ważnym lub trudnym zawsze wspólnie zwracali się do Boga w modlitwie. Codzienna modlitwa była dla nich czymś naturalnym i oczywistym. Pomimo dobrobytu żyli skromnie, ponieważ uważali, że wszystko co posiadali było darem Bożym. Regularnie ofiarąmi wspierali wspólnoty kościelne. Rodzina Bazylego rzeczywiście żyła ideałami chrześcijańskimi¹⁵.

Bazyli Wielki urodził się około 330 roku prawdopodobnie w Cezarei¹⁶. Był najstarszym synem Bazylego i Emmelii. Spośród dziewięciorga rodzeństwa najbardziej znana była siostra Makryna Młodsza, oraz trzech bracia: Ba-

---

¹¹ J. Naumowicz, dz. cyt., s. 21-22.

¹² Por. A. Żurek, *Święty Bazyli Wielki*, Kraków 2009, s. 18.

¹³ Por. Grzegorz z Nazjanzu, *Mowa 43,6*, w: S. Kazikowski (red.), *Święty Grzegorz z Nazjanzu: Mowy wybrane*, Warszawa 1967, s. 479.

¹⁴ Por. J. Naumowicz, dz. cyt., s. 10-11.

¹⁵ Por. A. Żurek, dz. cyt., s. 19-20.

¹⁶ Por. J. Irms, *Basilio di Cesarea di Cappadocia*, w: *Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane*, Genova 1999, s. 491-498.

zyli, Grzegorz, biskup Nyssy i Piotr, biskup Sebasty. Kościół wschodni czci jako świętych siedmioro spośród członków rodziny Bazylego, mianowicie: Makrynę Starszą, Bazylego Starszego, Emmalię, Bazylego Wielkiego, Makrynę Młodszą, Grzegorza z Nyssy i Piotra z Sebasty¹⁷.

Bazyli jako kilkuletnie dziecko został wysłany do babki Makryny do Annisy. Tam uczestniczył w pierwszej katechizacji. Od najmłodszych lat poznawał on w rodzinie Pismo Święte i wzrastał w atmosferze żywej wiary. O staranne jego wykształcenie zatroszczył się ojciec, retor. On zadbał o wykształcenie ogólne, umocnił wiarę w Boga oraz uczył retoryki. Obowiązkiem wierzącego ojca było dać dziecku należyte fundamenty wiary, nauki oraz kultury. Makryna, siostra Bazylego, również uzyskała gruntowne wykształcenie, choć różne od brata, ponieważ nie miała dostępu do literatury pogańskiej. Po śmierci ojca, to ona sprawowała opiekę nad najmłodszym bratem Piotrem, którego wprowadzała na ascetyczne ścieżki¹⁸.

Bazyli odbył naukę w Cezarei Kapadockiej, Konstantynopolu, oraz przez ponad pięć lat uczył się retoryki i filozofii w Atenach. W czasie studiów zaprzyjaźnił się z Grzegorzem z Nazjanzu. O tym świadczy bogata korespondencja. W czasie studiów uzyskał wszechstronne wykształcenie. Na jego styl myślenia i sposób wyrażania myśli wielki wpływ wywarli Homer, Platon, także historycy: Herodot, Tukidydes, Ksenofont oraz retor Libanios. Z nim w późniejszych latach prowadził żywą korespondencję. Bazyli miał świadomość, że z greckiej literatury klasycznej płyną pewne niebezpieczeństwa moralne. Umiał jednak z niej brać rzeczy wartościowe, tak odniósł wielkie korzyści dla swego wykształcenia. W tym samym czasie i u tych samych nauczycieli kształcił się w Atenach Julian, późniejszy cesarz o przydomku Apostata. Bazyli doceniał mądrość helleńską, ale Ateny nazywał ułudą szczęścia¹⁹.

W 356 roku Bazyli przerywał naukę. Wahał się w kwestii wyboru drogi życiowej, czy obrać zawód retora, czy poświęcić się całkowicie Bogu. Postanowił wrócić do ojczyzny i rodziny oraz miejsc, które pomagały w spokojnym rozmyślaniu o powołaniu do doskonałości²⁰. Po powrocie do Cezarei przez krótki czas wykładał retorykę. Mieszkańcy tego miasta cieszyli się bardzo z jego powrotu i z faktu, że mają dla swoich dzieci bardzo dobrego nauczyciela²¹. W tym czasie Bazyli poszukiwał kontaktu z Eustacjuszem,

¹⁷ Por. W. K. Lowther Clarke, *St. Basil the Great: a study in monasticism*, Cambridge 1913, s. 19.

¹⁸ Tamże, s. 20.

¹⁹ Grzegorz z Nazjanzu, *Mowa 43,18*, w: S. Kazikowski, dz. cyt., s. 487.

²⁰ Por. R. Pouchet, dz. cyt., s. 89.

²¹ Por. W. K. Lowther Clarke, dz. cyt., s. 23.

którego działalność ascetyczna była już znana w Kapadocji. Zaczął praktykować życie ascetyczne. Pojawili się chętni, by żyć podobnie jak on. Bazylemu jednak nie udało się skontaktować ze znanym Eustacjuszem, w którym widział wzór do naśladowania. Zachowywał przy tym ostrożność, gdyż nie zapominał o postanowieniach synodu w Gangra.

W jednym ze swoich listów ocenił czas spędzony na studiach: *Wiele doprawdy czasu zmarnowałem dla próżności i całą prawie młodość straciłem na jałowym trudzie, jaki podjąłem aby osiąść wiedzę, która w oczach Boga jest tylko ogłupiającą mądrością, ale potem pewnego dnia ocknąłem się jakby z głębokiego snu, zwróciłem się ku zadziwiającemu światłu prawdy i przejrzałem nieprzydatność, przemijających zresztą mądrości możliwych tego świata. (...) Najbardziej skutecznym sposobem dojścia do doskonałości jest wyzbycie się swego mienia, wspólnota z cierpiącymi niedostatek braćmi, całkowite uwolnienie się od trosk życiowych²².*

Dzielił się także swoimi przeżyciami w związku z odwiedzinami ośrodków życia pustelniczego na Wschodzie. Rozpoczął je około 357 roku²³. Tak o tym pisał. *Znalazłem wielu takich ludzi za mego pobytu w Aleksandrii, wielu w pozostałych stronach Egiptu, a jeszcze innych w Palestynie, w nizinnej części Syrii i w Mezopotamii. W podziw wprawiła mnie ich wstrzemięźliwość w posiłkach, w podziw wprawiła mnie ich odporność na trudy, poruszyła mnie ich wytrwałość w modlitwach i sposób, w jaki przewyciężają znużenie, zawsze zachowując podniosły i niezachwiany nastrój, o głodzie i pragnieniu, w chłodzie i przy braku przyodziewku²⁴.*

Życie pustelnicze i klasztorne w Egipcie przeżywało swoje najlepsze lata. Młody Bazyli nie miał szczęścia, by spotkać się z słynnym ascetą Antonim Pustelnikiem, który zmarł w 356 r., zatem rok przez jego podróżą do Egiptu. Najprawdopodobniej natknął się jednak na Żywot Antoniego, napisany przez Atanazego Aleksandryjskiego w 357 roku²⁵. Bazyli wiele korzystał z przykładu św. Antoniego. Czytał to krytycznie²⁶.

Po powrocie z podróży, Bazyli w 357 roku, przyjął chrzest z rąk biskupa Dianiosa. W tym czasie obowiązywał katechumenat dorosłych. Oni w klimacie osobistej wiary przyjmowali chrzcielne obmycie. Bazyli po chrzcie udał się do rodzinnego domu w Poncie. Tam prowadził życie według zasad Ewangelii w założonej przez siebie pustelni. Po śmierci ojca, wszyscy członkowie rodziny Bazylego, ok. 352 roku przekazali swoje majątki w Anni-

---

²² List 223, w: Bazyli Wielki, *Listy*, tłum. W. Krzyżaniak, dz. cyt., s. 252.

²³ Por. R. Pouchet, dz. cyt., s. 92.

²⁴ List 223, w: Bazyli Wielki, *Listy*, tłum. W. Krzyżaniak, dz. cyt., s. 250.

²⁵ Por. E. Osek, *Wstęp*, w: *Przyroda w Pismach Bazylego Wielkiego*, Lublin 2009, 14.

²⁶ Zob. J. Naumowicz, dz. cyt., s. 12-13.

sach biednym i praktykowali życie ascetyczne, żyjąc w małych wspólnotach ascetycznych. Pierwszą wspólnotę żeńską zapoczątkowała matka Emmelia wraz z córką Makryną. Ta uprosiła u matki rezygnację ze służących, aby wraz z nimi już jako współsiostry rozpocząć życie wspólnotowe²⁷. Praktykowały wspólnotowe modlitwy, śpiew psalmów, a w szczególności pracę na rzecz ubogich i chorych. W pobliżu powstała również pustelnia brata Naukracjusza, który otoczył opieką starców, a ponadto starał się pomagać wspólnocie żeńskiej. Natomiast młodszy brat Piotr prowadził życie w samotności i ubóstwie²⁸.

W 358 roku Bazyli dołączył do ascetycznych wspólnot założonych przez rodzinę w Annisach. Jego pustelnia znajdowała się w miejscu odosobnionym, trudno dostępnym, u stóp góry pokrytej lasem. Do pustelni prowadziła tylko jedna droga. Miejsce otoczone było z jednej strony wysoką górą i lasem, a z drugiej strony znajdowała się wartka rzeka oraz wąwozy. Nieopodal, po drugiej stronie rzeki Irys, znajdowała się pustelnia jego matki i siostry²⁹.

Do pustelni pontyjskiej Bazylego, po licznych wahaniach, dołączył Grzegorz, przyjaciel ze studiów ateńskich. Obaj przyjaciele prowadzili życie surowe, pełne wyrzeczeń i modlitw. Zredagowali tam pierwsze rozprawy dotyczące doskonałości. Surowe praktyki ascetyczne spowodowały wyczerpanie ich organizmów. Grzegorz z Nazjanzu w *Liście 5,4* wspominał o matce Bazylego Emmelii, która uratowała im życie, zachęcając do roztropnej praktyki ascetycznej.

Bazyli prowadził życie anachoreckie w Poncie z kilkoma przerwami, od 358 do 365 roku. W tym też czasie zakładał nowe wspólnoty. Doświadczenia z Annisach zaowocowały w późniejszej działalności duszpasterskiej i ascetycznej Bazylego, zwłaszcza w jego działalności monastycznej³⁰.

W 360 roku biskup Cezarei, Dianios, wezwał Bazylego do uczestnictwa w dyskusji dogmatycznej podczas synodu w Konstantynopolu. Wtedy też został mianowany lektorem w Kościele w Cezarei. Był obecny na synodzie. Nie godził się na niejasną synodalną formułę wiary. Ubolewał nad poczynaniami biskupa Dianiosa, który podpisał półariański symbol wiary. Po synodzie wrócił do pustelni nad rzeką Irys.

²⁷ Por. R. Pouchet, dz. cyt., s. 87.

²⁸ Por. J. Naumowicz, dz. cyt., s. 13-14.

²⁹ Tamże, s. 14-15.

³⁰ Por. A. Żurek, dz. cyt., s. 53..

W 362 roku otrzymał święcenia prezbiteratu w Cezarei³¹. A w latach 364 do 370 był pomocnikiem biskupa Euzebiusza z Cezarei, który wg Bazylego nie był wierny postanowieniom soboru nicejskiego. Dochodziło między nimi do spięć. Tym bardziej, że Bazyli z mocą nauczał i bronił ortodoksji, kiedy niektórzy pasterze Kościoła ulegali swoistej politycznej poprawności w czasach rządów nieprzychylnego chrześcijaństwu cesarza Juliana Apostaty. Czasem Bazyli, by uniknąć skandalu, wracał do swej pustelni w Annisach³².

Bazyli został koadiutorem diecezji kapadockiej. Napotykał wiele problemów natury dogmatycznej i pastoralnej. Brak było sumiennych i pomocnych duchownych. Zdarzało się kupczenie godnościami, działały wrogie wobec siebie stronnictwa wśród duchownych, posługiwano się oszczerstwami. Okazał się wnikliwym kaznodzieją. Tępił zło, zwłaszcza lichwiarstwo.

W 368 r. Kapadocję dotknęła klęska suszy, która przyniosła głód. Bazyli zasłynął wówczas wielką akcją charytatywną, łagodząc skutki głodu w Kapadocji. Organizował dożywianie ludności. Troską obejmował również pogan i Żydów. Środki czerpał między innymi z rodzinnych posiadłości. Na przedmieściu Cezarei Kapadockiej zbudował osiedle (Bazyliada), gdzie założył szpitale dla chorych, trędowatych i ofiar epidemii. Do cierpiących osób, obwiniających Boga za swoje położenie, skierował homilię o tym, że Bóg nie jest sprawcą zła³³. Zdobywał zaufanie dzięki swojej mądrości, umiarowi i konsekwencji. Należał do osób dynamicznych, a zarazem pokornych i otwartych. Bazyli stał się wielkim przedstawicielem zakonnego ideału prezbitera i biskupa.

Po śmierci biskupa Euzebiusza w 370 roku został wybrany jego następcą, pomimo podnoszonej przez opozycję obiekcji co do stanu jego zdrowia. Tym samym stał się nie tylko metropolitą Kapadocji, lecz także egzarchą diecezji Pontu³⁴. Mimo wielu obowiązków zawsze znajdował czas, aby wrócić choć na krótki czas do pontyjskiej pustelni. Tam odzyskiwał spokój ducha i mógł odetchnąć od ciężących na nim obowiązków. Zawsze zachowywał się jak asceta, pracujący nad sobą. Nie dbał o ubranie. Miał tylko jedną tunikę i jeden płaszcz. Spał na gołej ziemi. Unikał łaźni. Spożywał tylko chleb z solą i pił tylko wodę. Prowadzenie takiego życia przyczyniło się do kłopotów zdrowotnych, które pogłębiły się pod koniec życia³⁵. Grzegorz z Nazjanzu tak opisywał życie Bazylego: *Bogactwem jego było zupełne ubó-*

---

³¹ Por J. Naumowicz, dz. cyt., s. 22.

³² Por. B. Altaner, A. Stuiber, *Patrologia*, Warszawa 1990, s. 393-394.

³³ Por. E. Osek, dz. cyt., s. 15.

³⁴ Por. B. Altaner, A. Stuiber, dz. cyt., s. 393-394.

³⁵ Por. E. Osek, dz. cyt., s. 15.

stwo oraz krzyż, który był jego jedyną racją życia i który uważał za cenniejszy od wszystkich bogactw³⁶.

Szczególnie doniosła była jego skuteczna walka przeciw arianizmowi. Cesarz Walens, przychylny herezji kościelnej, dążył do podporządkowania sobie hierarchii kościelnej³⁷. Wysłał do Bazylego prefekta Modesta, który próbował go zastraszyć. Podczas rozmowy prefekt powiedział, że nikt aż do dnia dzisiejszego nie mówił do mnie w ten sposób i z taką śmiałością. Na to Bazyli odpowiedział, że może nie trafił na biskupa³⁸. Chcąc na trwale zabezpieczyć zagrożoną na Wschodzie ortodoksję, Bazyli starał się za pośrednictwem Atanazego i dzięki nawiązaniu bezpośrednich kontaktów z papieżem Damazym polepszyć stosunki między biskupami Zachodu i Wschodu oraz wytyczyć wspólną linię postępowania. Zabiegał o jedność Kościoła na Wschodzie zagrożoną przez schizmę antiocheńską. Jego próby uznania na Zachodzie biskupa Melecjusza zakończyły się jednak niepowodzeniem. Został skazany za swoją postawę na wygnanie, a następnie ułaskawiony. Pomimo wielu obowiązków odwiedzał i wspierał liczne klasztory. Zmarł 1 stycznia 379 roku, w wieku 50 lat³⁹.

W 1 stycznia 382 roku, w trzecią rocznicę śmierci przyjaciela, Grzegorz z Nazjanzu przybył do Cezarei, aby uczcić jego pamięć. Wygłosił mowę pochwalną, która stanowi nieocenione źródło historyczne i autobiograficzne. Wymienia wiele cnót świętego m.in., zdolny, pilny, nie był zgorzkniały jak wielu ascetów, lecz wesoły, gorliwy, spokojny, z poczuciem humoru. Grzegorz wspomina, że jeszcze przed śmiercią Bazyli zdążył wyświęcić nowych kapłanów. Wielu uważało go za świętego za życia, tysiące wiernych, również pogan i Żydów, odprowadzało ciało biskupa do grobu. Posługiwał jako mistrz, teolog, brat, pedagog, szafarz, opiekun, ojciec, lekarz, stróż i pocieszyciel⁴⁰.

2.1 Ogólna charakterystyka pism ascetycznych Bazylego

Zarys ascezy jest zbiorem pism ascetycznych, autorstwa Bazylego. Ich połączenie nastąpiło ok. 377 roku. Znajdują się w nim następujące traktaty: *O sądzie Bożym*, *O wierze*, *Reguły moralne*, *Asketikon (Reguły dłuższe i Reguły krótsze)*. Bazyli nie napisał wszystkich traktatów od razu. One powstawały na przestrzeni około dwudziestu lat. Ważną rolę odgrywało bogate

³⁶ Grzegorz z Nazjanzu, *Mowa 43,62*, w: S. Kazikowski (red.), dz. cyt., s. 510..

³⁷ Por. M. Kanior, *Historia monastycyzmu chrześcijańskiego*, t. I, Kraków 1993, 88-89.

³⁸ Grzegorz z Nazjanzu, *Mowa 43,50*, w: S. Kazikowski (red.), dz. cyt., s. 504.

³⁹ Por. B. Altaner, A. Stuiber, dz. cyt., s. 393-394.

⁴⁰ Grzegorz z Nazjanzu, *Mowa 43*, w: S. Kazikowski (red.), dz. cyt., s. 477-523.

doświadczenie monastyczne Bazylego, który żywo reagował na pojawiające się konkretne sprawy. Dlatego objętość pism powiększała się.

Można wyróżnić kilka etapów kształtowania się zbioru⁴¹. Pierwszym pismem ascetycznym Bazylego były *Reguły moralne*, powstałe około 360 roku. Jest to jedyne pismo, które Bazyle nazwał regułami (*horoi*). Pisał je w czasie pobytu w pontyjskiej pustelni około 360 roku. Autor był wtedy osobą świecką. Miał już stopień lektora. *Reguły* zostały opublikowane wraz z pismem wstępnym *O sądzie Bożym*, w którym została nakreślona sytuacja Kościoła, przepełnionego podziałami i sporami. Bazyle po doświadczeniach synodu w Konstantynopolu (360 r.) wspominał jaki zły wpływ na Kościół miało nowopowstałe ugrupowanie neoarian. We wspomnianych pismach Bazyle przedstawia się jako prosty wierny, zgorszony całą sytuacją, ale zawsze powołujący się na Pismo Święte jako najważniejszy autorytet. Później zostało dołączone pismo *O wierze*, powstałe około 372 roku.⁴²

Kolejnym etapem było wydanie dzieła o nazwie *Asketikon*. Posiada ono formę pytań i odpowiedzi (*Erotapokriseis, Quaestiones*) i dotyczy ogólnych problemów życia ascetycznego, oraz kłopotów z organizacją wspólnot monastycznych. Pierwsze wydanie *Asketikonu* zawierało 203 pytania i odpowiedzi. Tekst powstawał w latach 360-370 w czasie pracy Bazylego wśród wspólnot mniszych w Poncie. Zdobył tam duży autorytet, dzięki wygłaszanym konferencjom, przeprowadzonym wizytacjom w licznych wspólnotach pontyjskich, gdzie odpowiadał na pytania i próbował rozwiązać lokalne problemy. Odpowiedzi te zostały opublikowane przed objęciem przez Bazylego stolicy biskupiej, czyli około 368 roku⁴³.

Późniejsze wydanie zostało poszerzone i przyjęło nazwę *Mały Asketikon* (*Asceticon Parvum*). Około 397 roku przekładu na język łaciński dokonał Rufin z Akwilei. On tłumaczył pismo, które nie zachowało się do naszych czasów w wersji pierwotnej. Zostało zastąpione wersją późniejszą. Przekład ów wywarł duży wpływ na monastycyzm zachodni. *Mały Asketikon* w wersji greckiej zaginął. Do *Zarysu Ascezy* włączono *Wielki Asketikon* (*Asceticon Magnum*). Dzieło to zostało wydane 10 lat później. Objętościowo było dłuższe od pierwszego. Zostało wzbogacone o nowe kwestie. W skład weszły prawie wszystkie 203 odpowiedzi z *Małego Asketikonu*, jednak w wersji przeredagowanej i poszerzonej⁴⁴.

Wielki Asketikon można podzielić na dwie części. Do pierwszej należy 55 pytań z odpowiedziami, zwanymi *Regułami dłuższymi*. Druga część

---

⁴¹ Por. J. Naumowicz, dz. cyt., s. 24-31.

⁴² Tamże, s. 31.

⁴³ Tamże, s. 32.

⁴⁴ Tamże, s. 32-33.

składa się 318 pytań oraz odpowiedzi zwanymi *Regułami krótszymi*. Nazwa *reguły* pochodzi z późniejszej tradycji. W 377 roku Bazyli połączył *Reguły moralne* ze wstępami *O sędzie* i *O wierze* oraz z *Wielkim Asketikonem*. Cały zbiór wraz z listem dedykacyjnym został wysłany do mnichów w Poncie, do których Bazyli nie mógł przybyć osobiście⁴⁵.

2.2 Duchowość monastyczna w Wielkim Asketikonie

Wielki Asketikon, złożony *Reguł dłuższych* i *Reguł krótszych*, to najbardziej znane pisma ascetyczne Bazylego Wielkiego. Dzieło to nosi nazwę *Reguły monastyczne*, choć nie jest tytułem oryginalnym. Asceci żyjący w drugiej połowie IV wieku w Azji Mniejszej postawili Bazylemu 373 pytania, będących wyrazem ich wewnętrznych doświadczeń.

We *Wstępie*⁴⁶ do *Reguł krótszych* Bazyli zaprasza do rozmowy ascetów zgromadzonych na nocnym spotkaniu. Następnie przypomina o zadaniach i obowiązkach, jakie na nich spoczywają: *Dlatego też my, którym została powierzona posługa słowa, powinniśmy być w każdej odpowiedniej ku temu chwili gotowi do umocnienia dusz. Winniśmy dawać świadectwo publicznie przed całym Kościołem, jak też stwarzać możliwość każdemu, kto do nas przychodzi, aby mógł dowolnie pytać o to, co się tyczy zdrowej wiary i prawdziwego życia według Ewangelii Pana naszego Jezusa Chrystusa; przez jedno i drugie bowiem człowiek Boży utwierdza się w doskonałości*⁴⁷.

Wielki Asketikon ma formę pytań i odpowiedzi. Ich autor wyznał, że udziela odpowiedzi na pytania dotyczące praktykowanej we wspólnocie ascezy, prowadzącej do życia według nauki Pana⁴⁸. Bazyli prowadził dialog z braćmi podobnie jak Ojcowie pustyni. Spisane zostały tylko niektóre kwestie. Pytania i odpowiedzi jako gatunek literacki był znany od dawna autorom starożytnym. Gatunek ów był bardzo popularny w tradycji hellenistycznej oraz w późniejszej literaturze okresu schyłkowego patrystyki. Miał formę bardziej osobistą niż wykład oraz był dostępny dla większej grupy osób. Ukazywał, jak ważną rolę odgrywał dialog ojca duchowego z uczniem, typowy dla początków monastycyzmu. Poruszane były różnorodne kwestie. Według wielu patrologów *Wielki Asketikon* Bazylego jest jednym z najbardziej reprezentatywnych przykładów nauczania monastycznego w formie pytań i odpowiedzi⁴⁹.

⁴⁵ Tamże, s. 33.

⁴⁶ Bazyli Wielki, *Wstęp do Reguł krótszych*, w: *Pisma ascetyczne*, t. II, Kraków 2011.

⁴⁷ Tenże, *Wstęp*, w: *Reguły Krótsze, 1,4-5*, w: *Pisma ascetyczne*, dz. cyt., s. 207.

⁴⁸ Tenże, *Wstęp do zarysu ascezy*, w: Bazyli Wielki, *Pisma ascetyczne*, t. I, Kraków 2011, s. 63.

⁴⁹ Por. J. Naumowicz, dz. cyt., s. 18.

W *Regułach dłuższych* rozdziały nie zawsze rozpoczynają się od pytania, ale często od zapowiedzi tematu, np. „O tym, że nie należy pozostawiać własnych dóbr krewnym”. Odpowiedzi natomiast mają często formę wykładu. W *Regułach krótszych* występują pytania problemowe, rozpoczynające się od partykuły Czy, Jak. Odpowiedzi mogą być bardzo krótkie, np. *Tak, jak Pan postąpił z Piotrem*. Niektóre z nich się powtarzają. Bazyli potrafił ocenić pytanie jako źle postawione lub określić, że jest pytaniem całkiem ludzkim. Można wnioskować, że *Reguły* zostały przepisane tak, jak zostały wygłoszone, bez korekty i redakcji⁵⁰.

Tytuł *Reguły* nie pochodzi od autora. Według D. Amanda *Asketikon* nie jest kodeksem dokładnie określonych obowiązków i przepisów, a raczej zbiorem zachęt i rad⁵¹. Dotyczy również ogólnych problemów duchowych, a nie tylko organizacji życia klasztornego. Bazyli uważał, że jedynie Pismo Święte stanowi prawo i regułę.

W *Regule dłuższej* pierwsze pytanie i odpowiedzi stanowią wykład ogólnych zasad i norm życia we wspólnocie. Często określane są jako „systematyczna katecheza” monastyczna ponieważ zawierają podstawowe zasady duchowości: miłość, unikanie rozproszeń, posłuszeństwo, jak i główne problemy organizacji wspólnoty, więc: cenobityzm, warunki przyjmowania kandydatów, rola przełożonych, praca, modlitwa. Plan *Reguł dłuższych* jest klarowny, ponieważ pytania poprzedza wstęp, zawierający wezwanie do gorliwości w życiu ascetycznym i do posłuszeństwa przykazaniom. Pierwsze trzy rozdziały przedstawiają główne idee całego *Asketikonu*, czyli podkreślenie roli Pisma Świętego oraz znaczenie miłości, która stanie się główną zasadą ascetyzmu bazylikańskiego. Ks. Józef Naumowicz dokonał następującego podziału *Reguł dłuższych* ze względu na omawiane tematy: rola bojaźni Bożej, połączonej z miłością (4); sposób życia wolnego od rozproszeń, skupionego jedynie na tym, co konieczne (5); potrzeba oderwania się od świata (6); i wartość życia wspólnotowego, umożliwiającego realizowanie przykazania miłości (7); o wyrzeczenie się (8-9). Kolejne rozdziały dotyczą praktycznych zasad i przypisów życia wspólnoty. Kolejne rozdziały dotyczą: warunków przyjęcia do wspólnoty różnego typu osoby (10-15); o wstrzeźliwości (16-21); obowiązków przełożonego i podległych braci (25-31) i (43-54); o pracy, wśród których autor umieścił ważne omówienie programu modlitwy wspólnej (37-42). Ostatnia odpowiedź (55) dotyczy możliwości leczenia chorych⁵².

---

⁵⁰ Tamże, s. 19.

⁵¹ Por. D. Amand, *Essai historique*, w: *L'ascèse monastique*, Maredsous 1948, s. 6.

⁵² Por. J. Naumowicz, dz. cyt., s. 22-23.

W opracowaniu pięćdziesięciu pięciu kwestii zostały ukazane główne cechy instytucji monastycznej. Bazyli przedstawił praktyczne zasady cenobityzmu np. dotyczące przyjmowania kandydatów, kształcenia nowicjuszy, roli przełożonych, ubrania mnicha, czy też znaczenie pracy w życiu wspólnoty. Po lekturze *Reguł dłuższych* otrzymujemy obraz życia wspólnotowego, w którym zostały połączone praktyki ascetyczne, jak modlitwa, oficjum, post, działalność społeczna: praca fizyczna, charytatywna posługa w ksenodochium, oraz intelektualna: nauka Pisma Świętego, szkoła dla nowicjuszy⁵³.

Natomiast w *Regułach krótszych* Bazyli tłumaczy poszczególne zagadnienia pojawiające się w życiu wspólnoty. Przybliżenie konkretnych sytuacji pozwala na udzielenie konkretnych odpowiedzi. Nierzadko Bazyli rozwiązuje trudne przypadki sumienia, określa znaczenie poszczególnej wady lub cnoty, wyjaśnia jak należy zachować się w określonej sytuacji. Odpowiada również na pytania teologiczne lub zagadnienia biblijne. Znaczna część pytań dotyczy problemów duchowych oraz praktycznych np. jak się modlić bez rozproszenia.

Według Jeana Gribomonta *Reguły krótsze* zawierają prawdziwe pytania postawione Bazylemu i są zbiorem ustnych, improwizowanych odpowiedzi spisanych przez słuchaczy tak, jak zostały powiedziane⁵⁴. Później pytania i odpowiedzi zostały ułożone tematycznie. Dwanaście jednotematycznych serii pytań wyróżnionych w *Regułach krótszych* przez J. Gribomonta⁵⁵, obejmuje następujące tematy: pokuta i nawrócenie (3-20), grzechy (21-84), ubóstwo (85-95), obowiązki przełożonych (96-113), posłuszeństwo (114-125), post (126-140), praca fizyczna (141-156), wewnętrzne usposobienie (157-186), stosunek do krewnych (187-190) i rozumienie Pisma Świętego (191-238), zagadnienia moralne wynikające z tekstów biblijnych (239-278). W serii jedenastej uszeregowane są pytania nie mające ze sobą związku, zatem różne (279-286). Ostatnia część zawiera odpowiedzi na te pytania (287-313).

Można wyróżnić kilka cech charakterystycznych nauki ascetycznej Bazylego. Po pierwsze najważniejszą normą życia ascetycznego jest Słowo Boże. Bazyli potrafił w praktyczny sposób przedstawić zastosowanie Pisma Świętego w życiu chrześcijanina. Ono prowadzi go do doskonałości. Po drugie zwracał się on do ascetów jak do chrześcijan (*christianos*) albo uczniów (*mathetes*) Chrystusa. Używał określeń bracia (*adelphoi*) i braterska wspólnota (*adelphotes*). Nie stosował słów mnich (*monachos*) lub klasztor (*mona-*

⁵³ Tamże, s. 24.

⁵⁴ Por. J. Gribomont, *Le renoncement au monde dans l'ideal ascétique de saint Basile*, w: *Saint Basile. Évangile et Église*, t. II, Bellefontaine 1984, s. 327.

⁵⁵ Por. J. Gribomonta, *Le Petit Ascéticon*, w: *Histoire du texte*, Louvain 1953, s. 252.

sterion), ponieważ słowa te wiązały się jeszcze z monastycyzmem eremicznym oraz niedostatecznie określały związek ascety z Kościołem. Bazyle nie chciał, aby ludzie traktowali odejście do życia monastycznego jako *ucieczkę od Kościoła*⁵⁶. Na pierwszym miejscu stawiał miłość do Boga, a zaraz potem miłość do bliźniego. Ta ostatnia wyrażała się w odpowiednim organizowaniu wspólnotowego sposobu życia. Chrześcijanin nie powinien *odosobniać się (monazein)* od osób myślących tak samo. Bazyle zdecydowanie ukazywał wyższość cenobityzmu nad życiem eremickim i pustelniczym. Życie we wspólnocie pomaga w skutecznej pracy nad sobą, w rozwoju duchowym i dążeniu do doskonałości.⁵⁷ Ubóstwo i posłuszeństwo było podstawowym wymogiem wspólnotowego życia Bazylego. Wzorem były pierwsze wspólnoty apostołskie, w której wszystko było wspólne. Przełożony był przede wszystkim „egzegetą” Pisma Świętego. Nie posiadał takiej władzy, jaką mieli starcy egipcyscy.⁵⁸

W *Asketikonie* modlitwa jest ukazana jako zasadniczy element życia wspólnoty. Według Bazylego modlitwa jest *pamięcią o Bogu*, a nie ćwiczeniem, czy też techniką psychologiczną. Organizuje zasadę wspólnej modlitwy braci, zwanej psalmodią. „Jest przeznaczony czas na modlitwę i śpiew psalmów, jak i na inne działania. Gdy ręce są zajęte przy pracy, można działać językiem, jeżeli to możliwe i stosowne dla zbudowania wierzących, albo przynajmniej sercem wielbić Boga, jak napisano, *przez psalmy, hymny, pieśni pełne ducha* (Koh 3,1)⁵⁹. Natomiast post i umartwienie były tylko środkami do osiągnięcia wyższego celu, czyli zbliżenia się do Boga i lepszego służenia bliźniemu. Powinny podobać się Bogu, a nie służyć destrukcji mnicha. W *Regułach* nie zaleca się surowych umartwień, choć występuje zachęta do dobrowolnych ćwiczeń pokutnych, odpowiednich do stanu zdrowia i warunków życia mnicha. Najważniejsza jest postawa wewnętrzna mnicha, czyli posłuszeństwo, ubóstwo, służba bliźnim, gościnność⁶⁰.

2.3 Wpływ Bazylego Wielkiego na rozwój ruchu monastycznego w Kapa-docji

Bazyle Wielki opracował całkiem nowe reguły życia monastycznego: „Odtąd poczęto śmieiej kłaść akcent na nowe życie we wspólnocie, pojętej jako ramy, w których ma się rozwijać życie duchowe. W miejsce heroiczych przykładów ze Starego Testamentu, Bazyle przedstawia jako ide-

---

⁵⁶ Por. J. Naumowicz, dz. cyt., s. 27-29.

⁵⁷ *Reguła dłuższa 7*, w: Bazyle Wielki, *Pisma ascetyczne*, t. II, Tyniec 2011, s. 82.

⁵⁸ Por. J. Naumowicz, dz. cyt., s. 30.

⁵⁹ *Reguła dłuższa 37, 2*, w: Bazyle Wielki, *Pisma ascetyczne*, dz. cyt., s. 165.

⁶⁰ Por. M. Kanior, *Historia monastycyzmu chrześcijańskiego*, t. I, Kraków 1993, s. 94.

ał życia pierwszych chrześcijan w Jerozolimie, takie, jakim je nam opisują *Dzieje Apostolskie*. Stąd nacisk na posłuszeństwo, obowiązek wyrzeczenia się własnej woli, ufne oddanie się w ręce przełożonego⁶¹. Jego ideały ascetyczne różniły się znacznie od ideałów przyświecającym mnichom egipskim, z którymi miał okazje się spotkać. Niektóre myśli przejął, ale również nadał im nowy kształt, dzięki czemu stały się podstawowymi zasadami monastycyzmu wschodniego, a potem także zachodniego. Nie bez przyczyny Bazyli jest nazywany patriarchą mnichów Kościoła Wschodniego⁶². Starał się przekształcić życie anachoreckie w cenobickie, dlatego też kierował się *potrójną regułą: wspólnego domu, wspólnego stołu, wspólnej modlitwy*⁶³. We wspólnotach egipskich zauważył niebezpieczeństwo zupełnego osamotnienia, które uznawał za duże zagrożenie. Ponadto surowy klimat Kapadocji sprzyjał bardziej rozwojowi wspólnot cenobickich, niż życiu na sposób anachorecki⁶⁴.

Bazyli głosił ideę klasztoru jako małego Kościoła. Bardzo szybko zyskał uznanie wśród ascetów. Stał się poszukiwanym doradcą. J. Gribomont stwierdził, że monastycyzm bazylikański pozostanie bardziej rodzinny i personalistyczny, a jego struktury będą tworzyć wspólnoty autonomiczne, pozbawione centralizacji⁶⁵. Dodatkowo pełnił rolę, która przypominała instytucję *starców*, czyli duchowych mistrzów, doświadczonych w praktykowaniu pustelniczej ascezy i kontemplacji. Takich osób proszono o słowo: *Ojczyce powiedz słowo...*, szukano u nich również porady, wskazówki i kierownictwa duchowego. Odpowiedzi były kierowane do poszczególnych mnichów, a tworzyły z czasem zbiory zwane *Apoftegmatami* albo też *Księgą starców*.⁶⁶

Bazyli odrzucał surową ascezę, gdyż uważał, że praca mnichów ma większą wartość niż ostre praktyki ascetyczne, prowadzone na własną rękę. Fundamentem monastycyzmu Bazylego była podwójna miłość: Boga i ludzi. Nie oceniał ludzi ze względu na cechy zewnętrzne. Istotne dla niego były cechy charakteru⁶⁷. Biskup Cezarei nie chciał ustalać szczegółowych przepisów życia we wspólnocie. Wskazują na to odpowiedzi na pytania. Były one bardzo konkretne. Bazyli odpowiadał często słowami św. Pawła: Wszystko niech się odbywa godnie i w należyтым porządku (1 Kor 14,40).

⁶¹ Por. J. Daniélou, H. I. Marrou, *Historia Kościoła*, t. I., Warszawa 1988, s. 215.

⁶² Por. J. J. Górny, *Wpływ św. Bazylego na rozwój życia monastycznego*, *Vox Patrum* 2 (1982) t. 3, s. 298.

⁶³ Tenże, *Patrologia. Literatura w zarysie*, Olsztyn 2002, s. 113-114.

⁶⁴ Por. M. Kanior, dz. cyt., s. 87.

⁶⁵ Por. J. Gribomont, dz. cyt., s. 270-293.

⁶⁶ Por. J. Naumowicz, dz. cyt., s. 12-13.

⁶⁷ Por. Grzegorz z Nazjanzu, *Mowa 43,62*, w: S. Kazikowski (red.), dz. cyt., s. 511.

Brakuje schematyzmu w jego zaleceniach. Nigdy nie wykluczał wartości eremityzmu głosząc cenobityzm. Wprowadził bardzo potrzebną od dłuższego czasu równowagę między życiem pustelniczym i wspólnotowych. Jasne zasady i wymagania, podporządkowane były zasadzie równowagi. Nie było ascetycznych skrajności eustacjan czy monastycyzmu syryjskiego.⁶⁸

Reguły Bazylego był skierowane zarówno do mężczyzn, jak i do kobiet. Stopniowo zostały przyjęte w środowiskach monastycznych Azji Mniejszej. Istotnym elementem było przesunięcie akcentu z życia pustelniczego na życie we wspólnocie, pojętej jako środowisko, w którym ma się rozwijać normalnie życie duchowe. Bazyli uważał, że nie ma dwóch rodzajów chrześcijan, ponieważ do wszystkich należy obowiązek zachowywania Bożych przykazań i ten sam obowiązek, dążenia do doskonałości. Różnica polega tylko na wyborze środków. Bazyli głośno sprzeciwiał się mnichom, którzy uważali siebie za odrębną od kleru i laikatu kategorię chrześcijan, a nawet przypisywali sobie przynależność do stanu charyzmatyków, wyższego rzekomo od hierarchii kościelnej. Ta postawa Świętego odegrała przełomową rolę w dziejach monastycyzmu, ponieważ miała duży wpływ na zmianę podejścia dużej części hierarchii kościelnej wobec ruchu monastycznego. Przedstawiła bowiem konkretne możliwości włączenia ascetów, liczących już setki, a nawet tysiące adeptów, w ramy ustroju kościelnego. Bazylikańskie wspólnoty mnisze rozwijały się bardzo szybko. Już za życia św. Bazylego liczyły około 80 tysięcy mnichów. Wielu przełożonych klasztorów zostawało biskupami⁶⁹.

Bazyli stawiał wysokie wymagania. Starał się uniknąć błędów, jakie popełnili egipscy mnisi, u których klasztory przekształcały się w przedsiębiorstwa produkcyjne ze szkodą dla życia monastycznego. Biskup uważał, że do klasztoru nie mogą wstępować osoby przypadkowe, zebrane wokół mistrza. Przekonywał, że wspólnota powinna być wielką rodziną, stanowić jedno ciało, choć o liczebności ograniczonej, tak aby przełożony mógł znać każdego podopiecznego. Marzeniem Bazylego było stworzyć klasztor przyjaciół, żyjących we wspólnocie pod kierownictwem ojca duchowego. Kierownictwo duchowe odgrywa do dziś bardzo ważną rolę w duchowości bazylikańskiej⁷⁰.

Kolejnym bardzo ważnym elementem w monastycyzmie Bazylego była liturgia. Bazyli wraz z Janem Chryzostosem byli reformatorami liturgii. Reforma dotyczyła całej świętej liturgii, w tym także śpiewów. Dokonali

---

⁶⁸ Por. J. Naumowicz, dz. cyt., s. 33.

⁶⁹ Por. M. Kanior, dz. cyt., s. 97.

⁷⁰ Tamże, s. 192.

znaczących skrótów w liturgii⁷¹. W liturgii wschodniej modlitwa eucharystyczna nosi nazwę *anafora* co znaczy *modlitwa ofiarowania*. Jedna z dwóch anafor, powstała w IV wieku, nosi imię św. Bazylego Wielkiego. Odmawiana jest tylko dziesięć razy w ciągu roku⁷².

Grzegorz w Nazjanzu serdeczny przyjaciel Bazylego, tak scharakteryzował jego działalność ascetyczną: *Bazyli wspañiale pojednał i stopił ze sobą wzajemnie, budując siedziby dla ascetów i pustelników, w niewielkiej odległości od mnichów wspólnie żyjących i tych, którzy obcują [z wiernymi]. I nie otoczył ich jakimś murem ani nie rozdzielił jednych od drugich, lecz ściśle połączył i związał ze sobą, aby ani kontemplacja nie odrywała od wspólnoty, ani życie praktyczne od kontemplacji*⁷³.

Zakończenie

Bardzo ważnym okresem dla rozwoju Kościoła była działalność trzech wielkich Ojców Kapadockich: Bazylego Wielkiego, Grzegorza z Nazjanzu, Grzegorza z Nyssy. Ich nauka i wieloraka aktywność miały ogromny wpływ na całość życia chrześcijańskiego. W pewnym sensie ślady ich posługi. m. in. w liturgii bizantyjskiej, przetrwały do dziś. Dzięki nim w Kapadocji rozwinął się ponadto nowy ruch ascetyczny, ujęty w formę cenobicką. Św. Bazyli uważał bowiem, że bardziej owocne dla mieszkańców Kapadocji będzie życie we wspólnocie, niż w pojedynkę na pustelni. Liczne kościoły i klasztory nazywane są tam często „niemymi świadkami wiary”.

Summary

Monastic movement in Cappadocia on the example of the Great Basil

Monasticism movement appeared in Cappadocia very early. Its turbulent beginnings should be combined with the figure of Eustatius of Sebasty. The „golden period”, however, falls on the activities of the great Cappadocian Fathers, especially Basil the Great. Based on his ascetic writings, the principles governing this form of Christian life will be analyzed.

Bibliografia

Altaner, B., Stuiber, A. (1990). *Patrologia*, Warszawa: PAX .

Amand, D. (1948). *L'ascèse monastique de saint Basile. Essai historique*, Éd. de Maredsous.

⁷¹ Por. M. Kunzler, *Liturgia Kościoła*, Poznań 1999, s. 472.

⁷² Por. M. Starowieyski, *Eucharystia pierwszych chrześcijan*, Kraków 1991, s. 41.

⁷³ Grzegorz z Nazjanzu, *Mowa 43,62*, w: S. Kazikowski (red.), dz. cyt., s. 511.

- Bazyli Wielki (2011). *Wielki Asketikon*. W: J. Naumowicz (red.), *Bazyli Wielki: Pisma Ascetyczne*, t. I i II. Tyniec: Wydawnictwo Benedyktynów.
- Bazyli Wielki. (1072). *Listy*. Tłum S. Krzyżaniak. Warszawa.
- Bazyli Wielki. (2012). Do młodzieży o korzyściach czytania ksiąg pogańskich. Tłum, S. Longosz, *Vox Patrum* 32 (2012) t. 57, 896-902.
- Danielou, J., Marrou, H. I. (1986) *Historia Kościoła*, t. I, Warszawa: PAX.
- Euzebiusz z Cezarei (2013). *Historia kościelna*. Tłum. A. Caba, Kraków.
- Górny, J. J. (1982). Wpływ św. Bazylego na rozwój życia monastycznego, *Vox Patrum*, 2 t. III, 298-312.
- Gribomont, J. (1953). *Histoire du texte des Ascétiques de saint Basile*, Louvain.
- Gribomont, J. (1984). *Obéissance et Évangile selon saint Basile le Grand, Mélanges*, vol. 2 (231–250). Abbaye de Bellefontaine.
- Gribomont, J. (1959). Le renoncement au monde dans l'idéal ascétique de saint Basile, *Irenikon* 54, 115-124.
- Gribomont, J. (1984). *Saint Basile. Evangile et Eglise*, vol.2, Bégrolles-en-Mauges.
- Grzegorz z Nazajanzu. (1967). Mowy, w: S. Kazikowski (red.), *Święty Grzegorz z Nazajanzu: Mowy wybrane*, Warszawa.
- Irms, J. (1999). Basilio di Cesarea di Cappadocia, *Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane*, 491-498.
- Kanior, M. (1993). *Historia monastycyzmu chrześcijańskiego*, t. I, Kraków: UNUM.
- Kunzler, M. (1999). *Liturgia Kościoła*, Poznań: Pallotinum.
- Lowther, W. K. (1913). *St. Basil the Great: a study in monasticism*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Osek, E. (2009). *Przyroda w pismach Bazylego Wielkiego*, Lublin: KUL .
- Pouchet, J. R. (1992). Ascètes ed Ascètisme, *Basile le Grand et son univers d'amis d'après sa correspondance: une stratégie de communion*, 87- 99.
- Sozomen Heremiasz. (1980). *Historia Kościoła*. Tłum. S. Kazikowski. Warszawa.
- Starowieyski, M. (1991). *Eucharystia pierwszych chrześcijan*, Kraków: M.
- Żurek, A. (2009). *Święty Bazyli Wielki*. Kraków: WAM.